

Т.Ю. ПОНОМАРЬОВА
Інститут підприємництва та сучасних технологій

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Податки відіграють особливу роль у регулюванні народного господарства. З їх допомогою держава має можливість стимулювати науково-технічний прогрес, збільшувати кількість робочих місць, розширювати платоспроможність громадян країни, збільшувати нагромадження капіталу. Серед багатьох форм регулювання економіки провідну відіграє податкове регулювання.

Проблема побудови ефективної податкової системи є однією з найактуальніших для досягнення стабільності й економічного зростання в Україні. Перехідний період характеризується наявністю проблем економічного реформування, зумовленого створенням нових форм та методів економічного й соціального управління суспільством.

Питанням державного та податкового регулювання в перехідний період присвятили багато наукових і практичних публікацій таких учених, як О.Д. Василик, О.Д. Данілов, А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, П.В. Мельник, Г.О. Опарін, І.В. Розпутенко, А.М. Соколовська, В.М. Федосов, С.І. Юрій та ін. У дослідженнях податкового регулювання були висунуті ідеї оптимального оподаткування. Проте науковці не прийшли до єдиної думки щодо формування уніфікованої концепції реформування податкової системи України та створення Податкового кодексу, що є нагальною проблемою економіки України у трансформаційний період.

Метою статті є дослідження існуючої системи оподаткування та впровадження новітніх методів реформування Податкового кодексу України.

Податкове регулювання економікою країни здійснюється через систему оподаткування. Податкова система складається з суб'єктів – тих, хто сплачує податок, – це фізичні та юридичні особи, та об'єктів оподаткування – прибуток підприємств, зарплата, вартість майна, кількість землі тощо.

Через податки, пільги, а також обов'язки і відповідальність суб'єктів оподаткування, що виступають невід'ємною частиною системи оподаткування, держава ставить єдині вимоги щодо ефективного господарювання в країні.

Податкова система, як і будь-який інший елемент економіки, ґрунтується на певних принципах. Принципи побудови системи оподаткування вперше висунуті А. Смітом 1776 р., а саме рівність, визначеність, зручність, дешевизна. Їхньою метою було стимулювання накопичення.

Головне, що можуть і повинні здійснити податки, – це зайняти принципову теоретичну позицію матеріальної основи. Специфіка України полягає в тому, що життєво важливий для неї економічний підйом може

забезпечити тільки держава. Тому завдання макроекономічної стабілізації та економічного зростання повинно бути пов'язано тільки з податками, їх фіскальною, регулюючою і стимулюючою функціями. [1, с. 3]

Метою податкової системи є створення умов для виконання державою своїх основних функцій, зокрема економічних і соціальних. Система оподаткування не буде ефективною, якщо вона виконуватиме лише фіскальну функцію.

Наука сформулювала низку критеріїв для ефективного функціонування системи оподаткування. При формуванні системи оподаткування дотримання цих критеріїв допомагає країні ефективно розвиватись, а нехтування ними призводить до спаду економіки. Стан економіки України не дозволяє дотримуватись основних принципів побудови податкової системи. Тут необхідні принципові рішення, які врахують реальну ситуацію в галузі. Свого часу вони були визначені А. Смітом та В. Петті й у концентрованому вигляді викладені визначним теоретиком податкової науки, російським ученим М.І. Тургенєвим. Це такі принципи, як рівний розподіл податків, визначеність податків, збір податків у зручний час, дешевий збір податків, податок завжди мають вираховуватися з чистого доходу, а не з капіталу [2, с. 202].

У трактатах з фінансової науки названі принципи оподаткування досліджувалися С. Сімонді, А. Шефле, А. Вагнером та іншими. С. Сімонді вперше обґрунтував поняття та застосування неоподаткованого мінімуму доходів. Групування принципів оподаткування було створено німецьким фінансистом А. Вагнером, який виділив такі засади оподаткування, як: загальність, недоторканість особистої свободи платників, рівність (відповідність податків доходам), визначеність, зручність, дешевизна і мінімум податкового тягаря, належний вибір джерел оподаткування, достатність і гнучкість податкових надходжень.

Проте аналіз системи оподаткування в Україні свідчить про її недосконалість, що визнається багатьма вченими-фінансистами. Професор О.Д. Василик зауважує: “Нинішня податкова система виявилася неадекватною до умов перехідної економіки, створила значні податкові навантаження на суб'єкти господарювання, призвела до невиправданого вилучення обігових коштів підприємств, виникнення додаткової потреби в кредитних ресурсах. Значними є деформації та нестабільність у ставках оподаткування. Дуже негативно вплинули на результати господарської діяльності нарахування на фонд оплати праці. Надмірна кількість податкових пільг зумовила необґрунтований перерозподіл ВВП, створила неоднакові умови для господарювання. Все це призвело до утворення значного неофіційного сектору економіки, ухилень від оподаткування, затримки податкових надходжень” [2, с. 230].

У світі не існує жодної податкової системи, яка б відповідала всім наведеним вище вимогам. Ефективність податкової системи значною мірою залежить від сприйняття її українськими платниками податків. Якщо більшість

платників не сприймає податкову систему, то вона не зможе виконувати свою головну функцію – забезпечувати належне надходження коштів до бюджету.

Податки – це встановлені державою обов’язкові платежі, що сплачуються фізичними та юридичними особами в бюджет у розмірі та строки, що передбачені державою.

В.М. Федосов вважає податки специфічною формою, підсистемою виробничих відносин, відносин економічного базису. Вони виражають ту їх частину, що виникає на стадії розподілу в процесі розширеного відтворення і має вторинний, похідний, перерозподільчий характер [3, с. 28].

М.А. Кордюкова визначає податки як “системний елемент економіки, який визначає фінансове благополуччя громадянина, підприємства, регіону і держави в цілому” [4, с. 6].

Р.О. Гаврилюк вважає, що “податки являють собою обов’язкові платежі юридичних і фізичних осіб до бюджету. За їхнім економічним змістом – це фінансові відносини між державою і платниками податків з метою створення загальнодержавного централізованого фонду грошових коштів, необхідних для виконання державою її функцій. Ці відносини мають однобокий характер – від платників до держави. Повернення переплат податків, що має місце на практиці і передбачене чинним законодавством України, не може розглядатись як зворотній рух, оскільки воно пов’язане не із сутністю податкових відносин, а з характером розрахунків із бюджетом – якби вони були завжди правильними, тобто щоб у силу будь-яких причин не мали місця переплати, то повернень переплачених коштів не було б узагалі” [5, с.13].

Отже, в останніх визначеннях обґрунтована необхідність податків щодо забезпечення виконання державою своїх функцій та вирішення соціально-економічних завдань. Вони відображають найбільш характерні ознаки податків, тобто шляхом перерозподілу доходів окремих платників податків необхідно забезпечувати фінансовими ресурсами потреби суспільства в цілому.

Економічний зміст податків найбільш повно можна відобразити, характеризуючи їх як сукупність фінансових відносин між державою та платниками податків з приводу примусового отримання частки вартості валового внутрішнього продукту з метою ефективного виконання державою її суспільних функцій як інструменту регулювання економічного зростання.

Податкова система повинна бути не лише справедливою, а й ефективною. По-перше, податки не мають бути надмірним тягарем, по-друге, витрати на податкову адміністрацію та збирання податків не повинні бути надто великими порівняно з отриманими надходженнями. Водночас необхідно, щоб податкова система узгоджувалася з дуже складною структурою економічних інституцій, а також процедур розрахунку доходів.

Теорія оптимального оподаткування використовує інструментарій економіки добробуту і в основу критеріїв оптимальних податків покладає функцію соціального забезпечення.

Багато науковців, зокрема В.М. Мельник, С.В. Онишко, І.Й. Малий, В.Л. Андрущенко, доводили доцільність розгляду системи оптимального оподаткування з погляду державницького та підприємницького підходу. Метою таких досліджень є створення науково обґрунтованої класифікації базових

принципів оптимального оподаткування з позицій сучасних реалій цивілізованого суспільства.

З метою досягнення оптимального оподаткування необхідно враховувати вимоги, які ставить до податків історична епоха, національні особливості певної країни, проблеми, пов'язані з конструюванням податкової системи, та баланс інтересів держави і платників податків.

При розробленні й обґрунтуванні заходів податкової політики в Україні насамперед необхідно оцінити вигоди для держави, економіки і суспільства.

Регулювання економічних відносин в Україні потребує гнучкої податкової політики, яка дала б змогу оптимально узгодити інтереси держави та товаровиробників і платників податків. Мають змінюватись як податкова система, так і методи розрахунків та сплати податків. При цьому не варто вдаватися до крайнощів. Не можна накладати податкову систему країн з розвинутою ринковою економікою на нашу дійсність.

Податкове законодавство України має подолати довгий шлях удосконалення. До законодавства необхідно вносити зміни і доповнення щодо підвищення його ефективності. Можна запропонувати кілька варіантів створення та прийняття Податкового кодексу України.

Спочатку розробляється проект Податкового кодексу в цілому. Проте у другій його частині необхідно вказати загальні принципи оподаткування щодо кожного податку.

Реформування податкової системи повинно відбуватися як на загальнодержавному, так і регіональному рівні. Щодо останнього, то тут є нагальним питання вдосконалення системи місцевого оподаткування. До довгострокових цілей регіональної економічної політики в Україні слід віднести: реформування системи господарювання, наближення до економічної самостійності регіонів, забезпечення економічного зростання в регіонах, раціональне використання потенціалу території тощо.

Актуальним є питання захисту малого і середнього бізнесу. Саме його представники сприяють розвитку виробництва та впровадженню інновацій, що є підґрунтям для зростання економіки, основою політичної та економічної стабільності в державі.

Українське податкове законодавство слід адаптувати до європейського. Така трансформація повинна проходити шляхом прийняття оновленого Податкового кодексу. Необхідною умовою проведення податкової реформи має бути гарантування стабільності податкового законодавства.

Основними напрямками реформування слід визначити: скасування неефективних податків, зміщення податкового навантаження в бік непрямих податків, зміни структури непрямих податків, реформування спрощеної системи оподаткування, тобто обмеження застосування права на спрощену систему оподаткування за високорентабельними видами діяльності, удосконалення чинної системи фіксованих ставок єдиного податку для фізичних та юридичних осіб.

Отже, реформування податкової системи – це досить довгостроковий процес, але державі необхідно його здійснити для досягнення економічного зростання і стабільності економіки України.

Література

1. Ткаченко В.А., Єфименко Т.І., Каламбет С.В. Податкова політика як один із важливіших механізмів економічного росту // *Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць*. – Вип. 130. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. – 200 с.
2. Василик О.Д. *Теорія фінансів: Підручник*. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
3. *Податкова система України* / Федосов В.М., Опарін Г.О., П'ятаченко та ін.: Підручник / За ред. В.М. Федосова. – К.: Либідь, 1994. – 464 с.
4. Кордюкова М.А., Чернобай А.В. *Теоретические и прикладные аспекты развития и управления налогообложением*. – Донецьк: Дон ГАУ, 2001. – 124 с.
5. Гаврилук Р. О. *Дія норм податкового права в часі, просторі та за колом осіб*. – Чернівці: Рута, 2002. – 392 с.
6. Смит А. *Исследование о природе и причинах богатства народов*. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 609 с.

УДК 336.14

А.В. СТАВИЦЬКИЙ, Д.Ю. НЕДАШКОВСЬКА
Науково-дослідний фінансовий інститут Міністерства фінансів України

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ЗМІНИ ГРОШОВИХ АГРЕГАТІВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку України особливої актуальності набуває проблема монетарної стратегії, яку доцільно розглядати в розрізі економічної безпеки держави. Оскільки і досі немає методики визначення ступеня впливу динаміки грошової маси на рівень економічної безпеки, для забезпечення ефективної монетарної політики у статті запропоновано її модель. Авторська система побудови інтегрального показника економічної безпеки [1] є альтернативною для існуючої наразі в Україні [2].

Метою роботи є кількісне визначення впливу зміни рівня грошових агрегатів на економічну безпеку країни.

Цю проблематику досліджували відомі вітчизняні вчені, зокрема В.М. Гєєць, Т.С. Клебанова [3], В.І. Мунтіян [4], О.І. Барановський [5] та інші.

Для оцінки впливу монетарної політики на економічну безпеку України та її окремі складові побудуємо моделі, які продемонструють залежність індикаторів безпеки від грошових агрегатів M0, M1, M2 та M3 [6]. Нагадаємо, що методика авторів дозволяє кількісно визначати рівень економічної безпеки України у різноманітних сферах. Для кожного розділу безпеки розроблено відповідну економетричну модель. Розглянемо отримані результати.

Визначення монетарного впливу на бюджетну безпеку України. Зв'язок між індикатором бюджетної безпеки та коштами поза банками і на поточних рахунках у національній валюті описує така модель:

$$\begin{aligned} \text{BUDJ} = & -0,021240 + 0,967531 * \text{BUDJ}(-1) + 0,006387 * \text{M1}(-2) - \\ & - 0,0069 * \text{M1}(-4) + 0,114709 * \text{SEAS}(1) + 0,170559 * \text{SEAS}2005; \\ R^2 = & 0,863959; \text{DW} = 2,307434, \end{aligned}$$

де: BUDJ(-1) – значення індикатора бюджетної безпеки України в попередньому кварталі; M1(-2) – сума коштів поза банками та на поточних